

Ekonomisk utveckling en förutsättning för demokrati – hög tid för USA och EU att häva ekonomiska sanktioner mot Iran

Av Simon Hedlin Larsson

Det är nu drygt 30 år sedan islamister den 4 november 1979 tog över den amerikanska ambassaden i Teheran. USA har sedan dess svarat med en containmentpolitik likt den som fördes mot Sovjetunionen under kalla kriget. Den politiken har under åren tagit sig olika former och har varierat mellan importförbud, investeringskvoter och liknande. Samtidigt har man uppmanat andra länder att göra likadant för att politiskt och ekonomiskt isolera Iran. Containmentpolitiken har dock inte påverkat utvecklingen mot ett fritt Iran i någon nämnvärd utsträckning, och ser inte heller ut att göra det framöver.¹ Det är därför väsentligt att USA och övrig omvärld byter strategi för att bättre kunna stödja den ekonomiska utvecklingen och bistå den politiska oppositionen. Det första steget i denna riktning bör vara att upphäva de ekonomiska sanktionerna.

Iran år 2009 har präglats av ett odemokratiskt presidentval och internationella förhandlingar om Irans kärnkraftsutveckling. Under hösten har mycket uppmärksamhet ägnats åt förhandlingar rörande Irans kärnkraft. Det som nu diskuteras är huruvida Iran är berett att låta sitt uran fraktas till Ryssland för vidareförädling för att sedan i Frankrike omvandlas till bränslestavar som Iran därefter kan använda för civilt bruk.² Denna lösning som involverar Ryssland och Frankrike skulle innebära att Iran inte har någon ursäkt för att förädla sitt uran själv, eller skaffa sig teknik för detta, vilket är en åtgärd för att förhindra att Iran utvecklar kärnvapen.³

Man bör dock ställa sig två frågor. Är det möjligt att förhindra Iran från att skaffa sig kärnvapen? Och är detta i så fall avgörande för den demokratiska utvecklingen i Iran? Det finns många som menar att Iran förmodligen förr eller senare kommer att skaffa sig kärnvapen, och att det som omvärlden i bästa fall kan göra är att dra ut på processen.⁴ Och även om det finns goda skäl till att i största möjliga utsträckning hålla den iranska regimen borta från kärn- och massförstörelsevapen kommer detta vara av ringa nytta för den iranska civilbefolkning som utsätts för ett extremt förtryck av den nuvarande regimen. Nedrustning i all ära, men denna ärorika ambition bör inte stjåla fokus från de direkta insatser som krävs för att Iran ska kunna övergå till ett demokratiskt styrelseskick.

Det krävs nu en rak linje och en tydlig strategi för hur en av de värsta tyrannregimer som sent 1900-tal har skådat ska kunna övergå till ett stabilt folkvalt styre. Fareed Zakaria skriver i *Newsweek* att USA och dess allierade står vid ett vägskäl med tre möjliga alternativ: att attackera Iran, att ta upp de diplomatiska förhandlingarna eller att fortsätta med containmentpolitiken.⁵ Utöver dessa finns dock ett fjärde alternativ som innebär stora förändringar i den nuvarande containmentstrategin och som syftar till att stödja den iranska oppositionen och det iranska folket – framförallt genom att riva upp många av de ekonomiska sanktioner som har riktats mot Iran. Detta får förhoppningsvis större utrymme och högre prioritet efter sommarens presidentval då folkets missnöje med regimen – som leds av

---

¹ Takeyh, R. (2009): p.261-263

² *The Economist*, 24/10-09: pp.68

³ *The Economist*, 10/10-09: pp.61-62

⁴ Se exempelvis *Newsweek* 19/10-09: pp.18, Sokolski, H. och Clawson, P. (2005) och Kemp, G. (2004)

⁵ Zakaria, F. (2009a)

ayatolla Sayyed Ali Khamenei och president Mahmoud Ahmadinejad – kanske blir tydligare än någonsin tidigare.

När man talar om tanken att attackera Iran handlar det ofta om att från luften bomba Irans faciliteter där man misstänker att utveckling av kärn- och massförstörelsevapen sker. Problemet är att det med allra största säkerhet finns många fler sådana anläggningar än vad omvärlden känner till. Dessa attacker skulle förmodligen bara resultera i att regimen blir ännu mer benägen att skaffa sig kärnvapen.⁶ Dessutom skulle sådana attacker sannolikt hämma den demokratiska utvecklingen eftersom ett gemensamt yttre hot enar människor, vilket skedde inte minst under Irak-Iran-kriget då Iraks invasion enade ett tidigare splittrat Iran.⁷ Det finns mycket som tyder på att en invasion av Iran innebär ett större hot för den internationella säkerheten än för mullorna i Teheran.⁸

Det är vissa experter som likt Mohsen M. Milani, professor på University of South Florida, menar att USA bör försöka upprätta diplomatiska förbindelser med Iran. Milani menar att man bör försöka kommunicera direkt med Ali Khamenei, som är nyckelpersonen i Irans politiska maktcentrum. Milani jämför med Richard Nixons och Henry Kissingers diplomatiska framgångar med Kina, och pekar på att USA bör fokusera på viktiga angelägenheter som förenar de båda länderna, exempelvis stabiliteten i Afghanistan och utrotandet av al-Qaida.⁹

Somliga invänder mot det resonemanget och menar att man genom att bygga relationer mellan Washington och Teheran riskerar att underminera oppositionen. Regimen har inte gjort sig känd vare sig för att hålla överenskommelser, följa deadlines eller vara pålitlig.¹⁰ Teheran kan komma att ställa krav på motprestationer, exempelvis att USA ska klippa alla band till oppositionen och stödja regimen till hundra procent. Detta vore naturligtvis mycket olyckligt för utvecklingen mot ett fritt Iran.

Dessutom kvarstår samma problem i detta fall som i det som syftar till att med militära attacker stoppa Irans utveckling av kärnvapen; även om diplomatiska förbindelser med Iran kan spela en viss roll för stabiliteten i Mellanöstern kommer detta ha liten effekt på att förändra maktförhållandena i ett teologiskt styrt land där stora delar av folket förtrycks och förföljs för sina åsikter.

Som tidigare nämnt menar Zakaria således att man bör hålla fast vid den nuvarande containmentpolitiken som syftar till att isolera och till att avskräcka.¹¹ Dessvärre har vi sett att ekonomisk och politisk utfrysning inte har gjort mycket för att skapa förutsättningar för demokrati och yttrandefrihet. Man bör lära sig av det förflutna och konstatera att ekonomiska sanktioner har haft liten framgång. En undersökning gjord av Institute for International Economics visar att endast runt 35 procent av de 115 sanktioner som genomfördes mellan första världskriget och 1998 har kunnat klassas som lyckade – och då är det viktigt att notera att man i rapporten drog slutsatsen att det som främst avgjorde om en sanktion ansågs vara framgångsrik var om målen som hade satts upp inte var ”särskilt substantiella”.¹² Dessutom

---

⁶ Milani, M. M. (2009): pp.61

⁷ <http://www.ne.se/irak%26ndash%3Biran-kriget>

⁸ Findlay, R. och O'Rourke, K. (2007): p.544

⁹ Milani, M. M. (2009): pp.62

¹⁰ ibid 1

¹¹ Zakaria, F. (2009b)

¹² Behrouzifar, M. och Nassimi, H. (2007): pp.89

kom man också fram till att ekonomiska sanktioner historiskt sett har fungerat bäst då länderna varit ekonomiskt beroende av varandra; om landet i fråga som utfärdade sanktionerna har kontrollerat minst 28 procent av det sanktionerade landets ekonomi.

Man bör också erinra sig att Irans export år 2007 uppgick till ett värde av 76 miljarder amerikanska dollar, och att olje- och gasexport stod för 63 miljarder.¹³ Att USA har begränsat handeln med Iran har knappast skadat Iran som med en mycket luckrativ energisektor istället har kunnat vända sig till länder som Ryssland och Kina.

Det är lite som tyder på att en fortsatt containmentpolitik kommer att leda till ett regimskifte i Iran.¹⁴ Att strategin trots sin brist på framgångar ändå har haft relativt brett stöd kan ha att göra med moraliska aspekter; man vill helt enkelt inte att ha med en odemokratisk regim att göra. Här krävs dock rationalitet och realism. Högsta prioritet måste vara att skapa förutsättningar för ett öppet samhälle, rättssäkerhet och folkmakt. Om det således finns möjlighet att stödja kampen för demokrati genom att skrota större delen av de ekonomiska sanktionerna mot Iran måste detta göras oberoende av om det känns moraliskt rätt eller inte.

Rom byggdes inte på en dag och denna önskvärda utveckling i Iran kommer inte att ske över en natt. Bland de största misstag västvärlden har begått när man under de senaste hundra åren har försökt påverka olika länders utveckling till frihetsvärnande demokratier och blomstrande blandekonomier är att man har varit närmast ofattbart naiv.¹⁵ Politiker och andra beslutsfattare har utgått från att olika människor och kulturer har varit snarlika de själva, och att det bara har krävts en mindre omställning för att åstadkomma det eftersträvade resultatet, oavsett om det har gällt ekonomiskt välstånd eller demokrati. Inom utvecklingsökonomisk forskning har man tidigare talat mycket om att ge länder en ”big push”.¹⁶ Men vid det här laget borde vi veta bättre. Det finns inga snabba lösningar eller universalmediciner, utan arbetet måste vara långsiktigt och anpassas efter de förutsättningar och omständigheter som råder. Det pågående kriget i Afghanistan är ett tydligt exempel på just hur komplicerad situationen blir när man inte har insett detta faktum.¹⁷

En övergång till ett demokratiskt styrt Iran kan bara ske underifrån genom att det iranska folket själva ser till att ett regimskifte äger rum.¹⁸ Att utländska makter genom invasion eller statskupper installerar en ny regim i ett land har misslyckats många gånger förut, inte minst i just Iran år 1953 då amerikansk och brittisk underrättelsetjänst avsatte Mohammad Mossadeq. George F. Kennan, dåvarande chef för det amerikanska utrikesdepartementets politiska planeringsavdelning och containmentpolitikens främste arkitekt, har själv sagt att hans rekommendation av hemliga operationer som statskuppen mot Mossadeq var ”det största misstaget jag någonsin har begått”.¹⁹

Det viktigaste för oss som tror på ett fritt Iran måste således vara att stödja oppositionen och den ekonomiska utvecklingen i landet. Under de senaste fyrtio åren har urbaniseringsgraden

---

¹³ The Economist (2009): p.162-163

¹⁴ För mer utförliga analyser av hur omvärldens ekonomiska sanktioner mot Iran stjälpes snarare än hjälper den demokratiska utvecklingen i landet, se till exempel Sheikhneshin, A. G. (2009), Maloney, S. (2009) och Simbar, R. (2006)

¹⁵ Collier, P. (2009): p.229-234

¹⁶ Gunnarsson, C. och Rojas, M. (2008): p.14

¹⁷ Christia, F. och Semple, M. (2009): pp.34-45

¹⁸ Milani, M. M. (2009): pp.61

¹⁹ Gaddis, J. L. (2005): p.164

och medelklassen mer än fördubblats i Iran. Vali Nasr, professor i internationell politik på Tufts University, menar att denna växande muslimska medelklass är frihetens största hopp i Mellanösternregionen.²⁰ Det är kapitalism och välutbildade människor – som får sina basala behov uppfyllda så att de har möjlighet att engagera sig politiskt – som kommer att byta ut odemokratiska regimer som den nuvarande i Iran.

USA och EU bör därför snarast göra ett lappkast vad gäller containmentpolitiken. Det är färre ekonomiska sanktioner – inte fler – som kommer att bäst stödja en fortsatt växande medelklass, vilket med största sannolikhet är det största hotet mot Ali Khamenei och Ahmadinejad.

Enligt den iranska oppositionens nätverk uppgick antalet regimkritiska demonstrationer i Iran mellan mars 2005 och mars 2006 till cirka 4 000, det vill säga i snitt drygt tio stycken per dag.²¹ Oppositionen i Iran är kanske den politiska opposition i världen som utsatts för hårdast förtryck under senare delen av 1900-talet. Att den ändå visar sådan styrka och bredd inger hopp. De regimkritiska organisationer i Iran som förespråkar frihet och öppenhet bör få politiskt och ekonomiskt stöd i så stor utsträckning som möjligt.

Med tanke på att det finns en utbredd antiamerikanism i Iran bör EU därför ta på sig en allt större roll. Fredrik Reinfeldt borde tagit chansen under Sveriges ordförandeskap i EU att lyfta frågan om hur vi bäst stödjer den ekonomiska utvecklingen och den politiska oppositionen i Iran – de två nyckelfaktorer som är helt avgörande för att det iranska folket ska få leva i det fria land som de förtjänar.

---

²⁰ Nasr, V. (2009)

²¹ Jafarzadeh, A. (2007): p.225